

Frane Plančić Balarin

Faros u plamenu

izvještaj s bojišta iz 219. godine prije Krista

knjiga 4

Stari Grad, 2006.

Kazalo

1. poglavlje		
Vrijeme na početku		9
2. poglavlje		
Objava sudbine		17
3. poglavlje		
Spletkar i grimizna haljina		25
4. poglavlje		
Na izvoru jedne legende		33
5. poglavlje		
Pohod po mirnoj noći		43
6. poglavlje		
Osveta bogova		53
7. poglavlje		
Krvava regata		61
8. poglavlje		
Zarobljenike ne uzimajte		71
9. poglavlje		
Pogled na polja smrti		81
10. poglavlje		
Juriš na prazni šator		89
11. poglavlje		
Plamene zvijezde nad gradom		99
12. poglavlje		
Na kraju vremena		109
13. poglavlje		
Sudbine		118

P R E D G O V O R

Ni sam ne znam što me sve nagnalo da napišem “Faros u plamenu”. Tek pri kraju pisanja ovo sam pitanje sam sebi ozbiljno postavio. Nadošla su mi dva odgovora, životno prepletena jedan s drugim. Jedno nagnuće nastalo je u beskrajnoj ljubavi prema Staromu Gradu, a drugo u mojoj novinarskoj profesiji. Ta dva nagnuća nekako su se preplela i ponudila rješenje – opsežan reportažni zapis o drevnom Staromu Gradu Farosu. Naravno da se uplelo i moje novinarsko i drugovrsno iskustvo iz Domovinskog rata. To je iskustvo ratno – ružno i bolno – pa s njim nećemo kvariti ozračje čitanja.

“Faros u plamenu”, dakle, predlažem da čitate samo, jedino i isključivo kao opsežan izvještaj s bojišta u kasno proljeće 219. godine prije Krista. Bitka se odvija u gradu Farosu, starogrojskoj uvali i u polju, vojska je rimska protiv faroske i ilirske, glavni junaci su silnici, konzuli, časnici i ljudi prostog roda pa čak i bludnice, dok su ratne i povijesne okolnosti bitno obilježene težnjom Rima da ovlada tada poznatim svijetom...

Da sam te daleke 219. godine prije Krista bio na bojištu, izvještaj bi bio mnogo bolji. Ovako sam bitku pokušao dočarati temeljem šture i pristrane bilješke povjesničara Polibija te na kasnijim spoznajama istraživača drugog pisanog ili iskopanog materijala. Mnogo toga morao sam zamisliti ili domisliti, a čuvao sam se da ne izmišljam. Tako je nastala ova forma opsežnog ratnog izvještaja, toliko rijetka na području hrvatske pisane riječi, a toliko popularna u naroda s kraćom povijesti od naše, osobito u novije vrijeme na Zapadu.

Tamo svaki tenk, zrakoplov ili ratni brod dobije romansiranu ili faktografsku biografiju, a prije toga i niz novinarskih opsežnih izvještaja o njegovom ratnom putu u nekoj povijesnoj prijelomnici. Ja to nisam htio s ovom knjigom, jer ne mislim da trebamo slaviti oružje ili rat kao odlučujući čimbenik povijesne prijelomnice. Mnogo uljudbenih, političkih i čisto ljudskih čimbenika prelama povijest, a rat im je tek posljedica, najnepoželjnija posljedica ljudske gluposti. Zato u ratnom izvještaju treba barem naznačiti koji je proizvod važniji od zlata u ratno doba, koja je taktička zamisao nadvladala grubu silu oružja, što sve ratnika čini uspješnim, koja spletku potiče ili zaustavlja ratno zlo...

Još je jedan dobar razlog da se ovaj ratni izvještaj protegne na dugo i na široko. Polibijev opis bitke za Faros neobično je važan za vojnu povijest naših krajeva, jer bilježi prvu pomorsku desantnu operaciju na hrvatskoj obali. Nije to bila pomorska operacija malih razmjera, nego velikog opsega za ono vrijeme, a bila je toliko složena za ondašnja sredstva pomorskog ratovanja da se njome vrijedi pozabaviti i na našim mornaričkim učilištima.

Opsegom ta operacija zahvaća mali prostor, izvodi se preventivno i u manje važnom zaleđu Rima kao velesile tog doba, a ipak vode je obojica konzula sa snagama dviju legija na mnoštvu ratnih i pomoćnih brodova. I na Demetrijevoj strani je mnogo i previše vojske.

Polibije navodi da je u Demetrija bilo oko šest tisuća bojovnika probranih iz svih krajeva pod njegovom vlasti, a bit će da je i iz Farosa bilo bar još nekoliko stotina. Malo je vjerojatno da je Faros nepripremljen mogao nahraniti, napojiti i dati postelje tolikom broju ratnika. Može da je Polibije malo pretjerao da uzveliča pobjedu rimskih legija nad tako brojnim i vještim protivnikom i tako otkrio svoju pristranost. Tipičnu za povjesničara koji opisuje događaje kojima je gotovo suvremenik i o kojima mu svjedoče prijatelji ili poznanici s njegove strane, a ne još i s protivničke. Premda razumijem tu pristranost, za ovaj ratni izvještaj Demetrijeve snage realistički su prepolovljene. Također i rimske. Malo je vjerojatno da su na Faros krenule cijele dvije legije i bar još tri tisuće ljudstva u neophodnim pomoćnim redovima, što bi u zbroju dalo možda i petnaest tisuća ljudi. Stoga je i tu gotovo prepolovljen Polibijev broj pa se navodi da je riječ o dijelovima dviju legija.

Kako Polibije i drugi izvori ne navode brojno stanje flote ratnih i pomoćnih brodova, njihov broj na rimskoj strani prilagođen je veličini desantnog sastava. Na faroskoj strani broj je proizvoljan, uzimajući u obzir borbene gubitke kod Dimala, drugovrsne gubitke drugdje i naravno stvar da su neki od ratnih ili opskrbnih brodova na zadaćama, to jest da svi odjednom ne borave u sigurnoj luci. Premda Polibije ne navodi da je u starogradskom zaljevu bilo sukoba manjih flotnih sastava, u ovom izvještaju jedno poglavlje posvećeno je upravo takvom "čisto" pomorskom boju. Razlog je tomu dodatku u težnji izvjestitelja za živopisnošću, ali i u njegovoj nevjerici da bi tako opsežna desantna operacija protekla bez bar jednog malog pomorskog boja.

To nas dovodi do pitanja o naravi i o složenost ovog pomorskog desanta.

Iz Polibijevog izvještaja, kombiniranog s elementarnim znanjem o pomorskim operacijama onog doba, zaključit ćemo da se ovaj pomorski desant iz 219. godine prije Krista po svojoj naravi može mjeriti sa današnjim desantnim operacijama u mnogim sastavnicama. Borbeni dio na kopnu izveden je u kratkom vremenu od zore do mraka, što nije lako postići ni danas. Ne znamo koliko je potrajalo prikupljanje snaga, odnosno uređenje operacijske osnovice, a vjerojatno je da bi se moglo mjeriti današnjim parametrima, jer je rimska vojska bila u stalnom pokretu. Nemamo ni podatak koliko je trajalo prevoženje snaga, a moramo pretpostaviti da se tu nije dangubilo. Vojska u pokretu skraćuje vrijeme, povoljne kasnoproljetne meteorološke prilike pridonose brzom manevru snagama morem, a vrijeme u smislu povijesnih okolnosti sili na krajnje napore, jer Hanibal već prelazi Alpe. No, ono što ovu pomorsku desantnu operaciju najviše čini toliko modernom jest činjenica da su

iskrcavanje snaga i njihovo uvođenje u borbu izvedeni praktički istodobno. I bez prevelikog trošenja vremena i ljudi za uređenje operacijske osnovice za kopnenu bitku.

Takva narav desanta traži izvanredno složeno planiranje i izvedbu, to više što se operacija izvodi na razmjerno slabo poznatom i branjenom terenu, a nužni su neki posve neuobičajeni postupci kao što je plovidba noću ili iskrcavanje na dva mjesta. Dodamo li tomu prirodnu težnju napadača da postigne iznenađenje po vremenu ili po mjestu napada, što i Polibije bilježi kad spominje da su se Rimljani iskrcali u Zavali samo da zavaraju Demetrija, visok stupanj složenosti operacije bit će nam jasniji. Također i rizik u koji se upušta vojskovođa izvodeći toliko složenu operaciju. Usput rečeno, malo vremena za izvedbu operacije i njezin veliki rizik, dovoljni su razlozi da se operacija izvodi pod strogim političkim nadzorom. I to je veoma moderno. Vidjeli smo u Domovinskom ratu.

Eto, ta modernost bitke za Faros, narav i složenost te pomorske desantne operacije, nagnali su me da širim Polibijev izvještaj, da ga dograđujem realističkom rekonstrukcijom tijeka bitke, da zamislim i oživim glavne junake pa čak i na to da podsjetim kako vojske bez odreda lakih žena ne idu u rat.

Ima još nešto. Još jedno nagnuće, a nastalo je u gnjevu prema povjesničarima, arheolozima, sociolozima, statističarima i drugim istraživačima koji se bave Starim Gradom. Na njih sam bio i ostao ljutit, jer malo kada s mora gledaju na Faros. To je meni kao "čoviku od muora" potpuno neshvatljivo. Nikako ili vrlo rijetko spominju i našu rijeku - nazvali smo je Faron. Korito joj je presušilo u polju, a mulj naplavljen dizanjem mora prekrpio joj je utok negdje u uvali. To što mi danas ne vidimo Faron ne znači da nije postojao i da nije utjecao na život u staromu gradu Farosu i poslije. Mišljenja sam, dakle, da će oslijepiti tko Stari Grad ne vidi i s mora. A da mu smanjim dioptriju mnoge sam događaje iz bitke za Faros razbacao po moru. Uključivo nestanak faroskog admirala Mirtila u Tiha.

Tisuće sam puta lovio ribu i prespavao u Tiha i u onim stotinama uvala po Kablu i Žukovi. Vjerujte mi da je pogled s mora drukčiji od pogleda s Glavice i da zapravo jedan bez drugoga ne idu, odnosno da Faros ne vidimo kad ga gledamo samo s jedne točke. Zemljopisne ili povijesne, svejedno. To se zna danas, kad u Tiha sidre najljepše svjetske jahte, a to se znalo i prije dvadesetak stoljeća, kad su rimski osvajači gradili vilu za užitke u Tiha.

Kad se prije stotinjak godina u Tiha gradila kuća Tadić na koti 68. otkriveno je nekoliko komada nakita koji je don Frane Bulić pripisao damama iz rimskog visokog društva, premda su mogli resiti hetere ili dobro plaćene proste bludnice. Otkriveni su i ostaci dugih zidova rimske gradnje, vjerojatno vile za rad u polju, a možda i za užitke daleko od neželjenog oka. Ne bi to trebalo čuditi, jer je Kabal idealno mjesto za to, a rimsko visoko društvo užitke je imalo pri vrhu ljestvice životnih vrijednosti i dobara. Da je i danas Kabal idealno mjesto vidimo i po tomu

što je preklani jedan Starogradanin posljednju momačku večer proslavio u Stupišću. Siguran sam da mu je bilo lijepo kao i Vjekotu kad se ženio u Hektorovićeovom perivoju. Eto što znači more.

U taj i takav pogled s mora na Stari Grad spadaju ideje o velikoj lijepoj marini u Tiha, Zavalu ili Žukovi. Tu spada i plan o luksuznom turističkom naselju na spojnici tih triju uvala, od davnina poznatih po rimskoj desantnoj operaciji. No, bilo je i drukčijih planova. Čitam da je bilo radnih akcija na Kablu – i to baš na kući Tadić – u povodu 85. rođendana druga Tita i 40. obljetnice njegovog dolaska na čelo Komunističke partije Jugoslavije. Te je godine socijalistička mladež otoka Hvara, zajedno s organima Teritorijalne obrane i društveno-političkim organizacijama, na Kablu udarnički stala graditi objekt za potrebe Teritorijalne obrane, odnosno nekakvo pucalište. Kao da je Kablu bilo malo to što je izbušen vojnim tunelima, načičkan topničkim položajima i ograđen bodljikavom žicom.

Iz ovoga vidimo da ima svakakvih pogleda s mora na Stari Grad. Ovaj je bio tragikomičan, ali bilo je i gorih.

Austrijski nadvojvoda Maksimilijan Habsburški, brat onoga cara i kralja Franje sa spomen-ploče na rivi, rado je hranio svoju nepametnu maštu plovidbom od ljepote do ljepote dalmatinskih otoka. Naravno da je odmah poželio na kojemu od otoka zidati dvorac, a kad mu to nije uspjelo navodno je na Kablu odlučio zidati – ludnicu! No, dobro, ni to mu nije uspjelo, jer ga je brat poslao u Meksiko za tamošnjeg cara. Tu su ga Meksikanci lijepo objesili i tako je minula opasnost za Kaba!

Jedan drugi Austrijanac, grof Harach, također se zagledao u naše otoke, a njegovo povjerenstvo izabralo je i Kaba! za gradnju hotela. Taj se razboriti Austrijanac uspeo do časti bečkoga gradonačelnika i umro je prirodnom smrću u krevetu.

Eto što se sve vidi kad se s mora gleda na Stari Grad. A što bismo još vidjeli kad zaronimo do zelenih polja Caulerpe ili kad izronimo na nudističku plažu u Zavalu!? Budimo iskreni i složimo se da svima nama nedostaje upravo ta morska vizura.

“Faros u plamenu” mali je prinos toliko potrebnom pogledu s mora na Paiz.

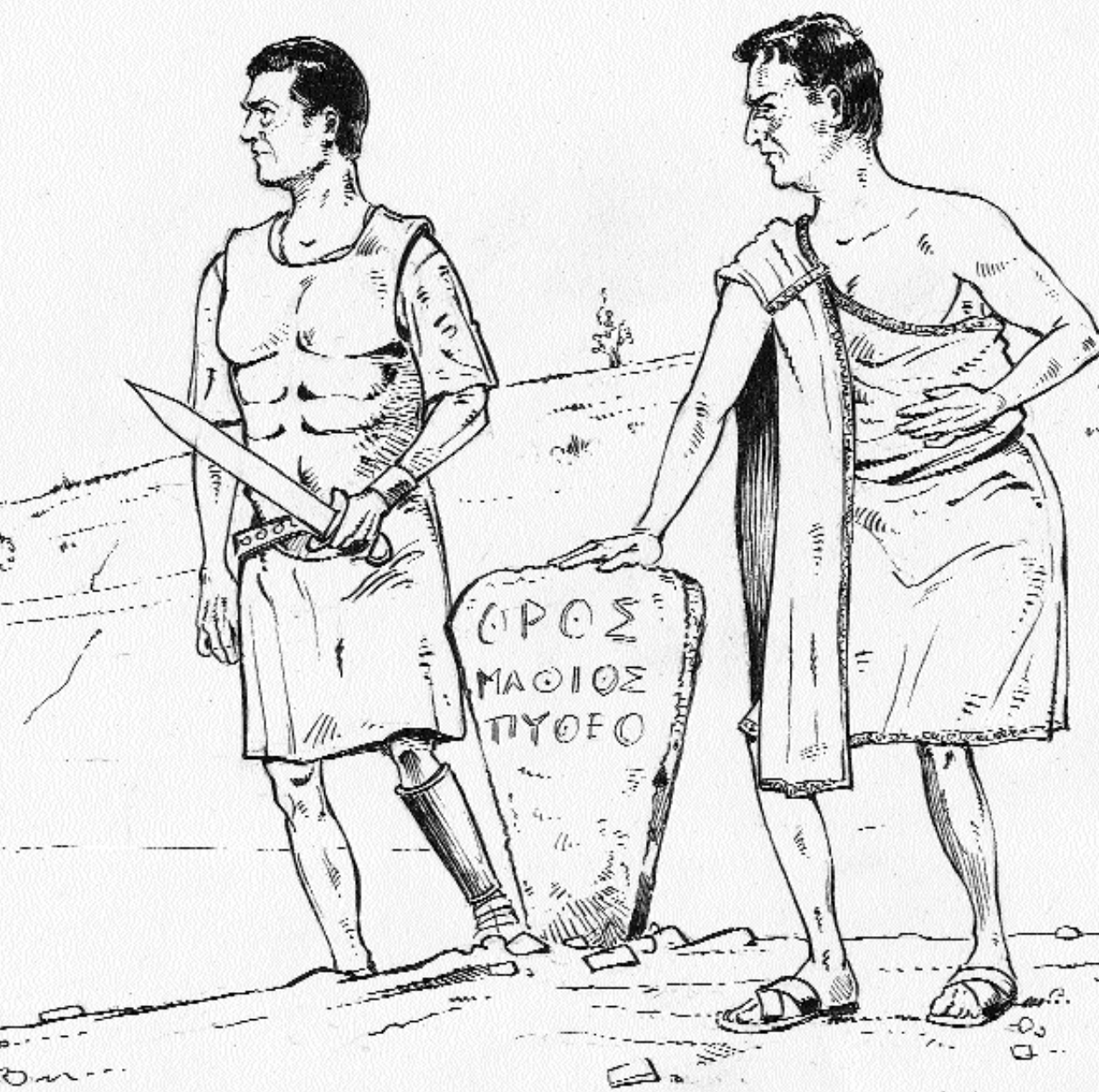

VRIJEME NA POČETKU

Walter

Svoju posljednju noć u slobodi Faros je spavao teškim snom iscrpljenih težaka. Žene su legle poslije njih i ustat će prije njih. Jednako teškim snom zaspali su vojnici u zimskim šatorima nakon naporne vježbe. I drugima je bog sna Hipnos spustio olovnu težinu na očne kapke i podario im malo sna u ovoj prohladnoj kratkoj proljetnoj noći.

Lagani noćni vjetrić što puše priko škoja povremeno bi do zidina Farosa donio hrapavu pjesmu pijanih časnika i raspojasani vrisak lakih žena iz tabora podno Budinjca. Tamo su časnici slavili najbolju ocjenu vježbe koju im je Demetrije Faroski ikada dao. I to javno, pred onih nekoliko stotina gledatelja među kojima su u počasnoj loži sjedili nekoliko ilirskih odličnika s kopna i s Brača, te izaslanstvo eparha iz Visa u pratnji nekog oholog rimskog centuriona.

– Špijuni su to, a ne mogući saveznici! Možda im nismo trebali pokazati sve što znamo i umijemo. Jedva mi je uspjelo da im ne prikažemo ljevake, a ni na brodove ih nismo odveli, poluglasno je mrmljao gimnazijarh Taos prateći Demetrija, a sve u nadi da ga ovaj ipak čuje.

Taos je bio ostao sve do pred suton na vježbalištu što se protezalo faroskim poljem od obronaka ispod Dola do lijeve obale rijeke Faron. Jer, prvi doći i posljednji otići i jest posao gimnazijarha, upravitelja vojnog vježbališta. Da ga priredi za vojne vježbe i uredi kad završe. A to može i smije samo vrhunski uvježban i iskusan časnik, taktičar bez mane i čovjek od vladarovog povjerenja. Demetrije je stvarno bio izvanredno zadovoljan njegovim poslom. Vidjevši da odanog Taosa još nema na proslavi u taboru, a ni zabavljačice mu nisu pružile užitak, krenuo je šetnjom kilometar prema istoku do vježbališta. Zatekao je Taosa kako daje posljednje zapovijedi skupini sastavljenoj od sirotinje faroskih slobodnjaka i plaćenih Ilira, uz strašne psovke i ozbiljnu prijetnju da im ne će isplatiti obećanih pola novčića po glavi za tako loše obavljen ionako bezvrjedan posao.

Čuvaj se takvih saveznika

Tamo na zapadu Sunce još nije bilo dodirnuo planine, pa su gospodar i Taos krenuli kroz polje uz lijevu obalu rječice Faron upravo nabujale od proljetnih kiša. To ogromno polje zlatilo se urodom. Godina je izvanredno rodna – žito se već žutjelo cijelom dužinom polja, boba i drugih mahunarki bit će u obilju, a već se vidjelo da će lozi i maslini otežati grane pa ih trebati ranije poduprijeti. Još samo da vrijeme posluži ribarima, pa će soljene i sušene ribe biti za cijelu godinu. Ako berba soli uspije kao lani. I stoke je više od predviđanja. Mnogo više. Brojnom domaćem ilirskom puku priključilo se oko stotinu pastirskih obitelji s Brača s nekoliko velikih stada. Jer, da ih tamo pljačkaju, a i ispaša je ovdje bolja.

– Naravno da nije riječ o pljački i ispaši, tumačio je Demetrije šutljivom Taosu. Njih najviše privlači dobra cijena za stoku i mogućnost da za svoju obitelj kupe ili steknu građanska prava u Farosu. Toga nemaju

na Braču, a kad bi i imali, ništa im to ne bi vrijedilo. Tko želi biti punopravni građanin nekakve Ilirije? I gdje je danas ta Ilirija? Zbijena u Boki, iz koje kopnom ne može, a morem ne smije izići. Ipak, dobro je da sam im kraljicu Tritteutu oženio. Pokojna njihova kraljica Teuta i meni je nudila odanost, krjepost i draži, a kad nisam platio, navukla bi onaj smrdljivi kožni oklop na sebe ne uzvrativši mi ničim. Silom nisam htio. Silom sam joj samo zemlju uzeo, s pomoću Rima. Već kad nije htjela uzvratiti na dar moje mudrosti i političke razboritosti. Njezin novi muž Skerdilaid nešto je posve drugo. Čestit je i hrabar, ali nepromišljen. Ruke su mu vezane. On je bio strano tijelo između nje i posinka joj, malodobnog kraljevića Pinesa. Tako sapetih ruku i onako sputana razbora nije se ni mogao podrediti mojim planovima i mojem promišljenom vođenju bitke protiv rimskih legija pod zidinama Dimala. Tjedan dana smo izdržali, dok njegovi Iliri nisu klonuli duhom i tijelom. No, Iliri s Brača su drukčiji. Uvidjeli su da im je ovdje život mnogo bolji i da su tu sigurni. Uostalom, stotinu novih obitelji znači bar još stotinu mladića doraslih oružju.

– Sve su to špijuni, glasno i ljutito je ponovio Taos. Gospodaru moj, za kozlića će te prodati Rimljanima. Zar ne vidiš da su svoje naselje podigli iza Glavice? Zar nisu mogli negdje oko donjega Farosa, s ostalim čestitim težacima, zanatlijama, trgovcima i pomorcima? Puhne li vjetar s juga, oni će te doći glave. Puhne li vjetar sa sjevera, opet oni. Čuvaj se takvih saveznika! Ja im ne bi ni pastirski štap ostavio u ruci, a kamo li mač i štit.

– Ne pretjeruj, stari ratni družo. Nije mi ni na kraj pameti da ih ostavim u Farosu kao posadu. Njihovu ću mladež, kao i ovdašnje Ilire, voditi sa sobom po svijetu. Neka se uvježbaju u boju, neka dožive radost pobjede, da uvide vrijednost krvi zaradenog novčića i da se pomame za lakoćom stjecanja ratnog plijena. Ima nešto u tom narodu što kod drugih nisam vidio. Nitko bolje od njih ne otimlje djevojke, najvještiji su u kroćenju roblja, a dvodnevnu hodnju izdrže bez mrvice hrane i kapi vode. Valjda im je to u krvi od stočarenja u pustoši. Upotrebljivi su, dakle.

– Jest, upotrebljivi su. Priznajem i to da smo nešto mogli naučiti od njih, ali to su samo sitnice, nevoljko odgovori Taos.

– Pa nisu baš sitnice, stari moj ratni družo. Ali, prije svega da objasnimo naše osjećaje prema ovim našim Ilirima. Ti ih gledaš kao barbare, odakle i sumnja da će nam biti odani vojnici, saveznici u nevolji ili da su u bilo čemu vrjedniji od nas. Razumijem taj tvoj osjećaj – ti si od čiste grčke krvi. Ja nisam. Tvoji su s Tasosa ovdje došli tek prije dva naraštaja. A moji su ovdje od osnutka Farosa i to samo po muškoj lozi. Premda sam Grk, faroski Grk, sigurno je da je u meni nešto ilirske krvi. Jer, s Parosa ovdje su došli sami muškarci, njih valjda oko pet stotina, s nešto malo žena, njih manje od pedeset. Svi su bili mladi i snažni da podnesu tegobe osnutka grada, a žene su ovdje tražili ili otimali, među domorodačkim Ilirkama. Kasnije su uzimali i robinje stečene u prvim pohodima po kopnu, a i to su bile Ilirke, samo od drugih ilirskih naroda. Koliko ja znam

moja praprapramajka je Ilirka i to je razlog da ja s manje sumnjičavosti gledam na taj narod.

– Sve ja to znam, ali svejedno... pokušao se opravdati Taos, ali ga je Demetrije oslobodio te neugode spomenuvši da su od Ilira naučili mnogo toga što baš i nije sitnica.

– Ono s lukom i strjelicom važno je, podsjeti ga Demetrije. Dapače, velika je taktička prednost pred rimskim legionarima. Iznenadit će ih, natjerati da prestrojavaju prvi bojni red na samomu početku bitke. A dok se oni razmještaju, mi ćemo svom silinom udariti na te njihove nespremljene redove.

– Slažem se s tobom, uzvratu Taos. Ni to nismo pokazali na jutrošnjoj vježbi da onaj nakindžureni centurion ne shvati prednost dugog luka i napinjanje tetive sve do uha. Rimski će streličari i dalje svoj kratki luk napinjati unazad do prsne kosti postizujući manji domet strjelice i manju preciznost. Naši će streličari svoje duge lukove napinjati postrance, do uha i postići da im strjelica odleti dalje od legionarske. Ujedno će s desnim okom na strjelici preciznije od Rimljana odmjeriti gdje ciljaju. Nije to mala prednost i moramo je što bolje iskoristiti u pravi čas.

Bio bi Taos nastavio o tomu, jer mu je taktika bila u krvi, ali ga je Demetrije prekinuo novim provokativnim pitanjem.

– Priznaješ li i to da im nisu loši oni njihovi lembi ili liburne, kako nazivaju svoje ratne lađe?

– I lađe i tijela im smrde po loše štavljeno koži, uzrujano se usprotivi Taos, vraćajući se u svoju staru prezirnu pozu prema Ilirima. Lembu su premali za pomorski boj. Dobri su samo za gusarenje, pljačku nezaštićenih sela uz more. Preniske su to jednoveslarke za valove od osrednje bure ili tramuntane, premalo je ono pedesetak ratnika i veslača koliko mogu ponijeti, pa u boju mogu poslužiti samo za izvidanje ili da veslima porazbijaju glave nesretnicima s potopljenih neprijateljskih brodova. Ili za takve nekakve smrdljive poslove. Primitivni su to brodovi. Oni još i danas brodske konope pletu od kože izrezane u tanke trake. Otkad su tu nisam ni jednoga vidio da gazi našom rijekom, a u more će samo pod prijetnjom mača. Žene im nose duge noževe, a oni ništa. Samo onim štapovima mlataraju kad orao nadlijeće stado. A kad je vepar ili medvjed u blizini, brži su od vjetera. Valjda tako i mora biti, jer su uvijek sami po vrletima, a približi li im se tko drugi odmah im je neprijatelj. Stavi takvu dvojicu u bojni red, budi siguran da će se najprije između sebe potući, a neprijatelja ostaviti na miru.

– Istinu govoriš Taose. Samotnjaci su nekakvi i opasno je pouzdati se u njih dok su u bojnom redu. Ipak, od takvih si uspio uvježbati nekoliko desetina, ako ne i cijelu stotinu valjanih individualnih boraca, stao je Demetrije hvaliti svoga starog ratnog druga, ne bi li čuo što više.

– Gospodaru moj, slaba je korist od toga, odgovori Taos vidjevši da razgovor skreće s poljskog smrada i ribarskog znoja na teren kojim je on suvereno vladao – na vojnu taktiku. I cijela stotina takvih vještih indivi-

dualaca malo može protiv dvadesetak ustegovljenih rimskih ratnika, gusto zbijenih iza velikih štitova i zaštićenih dugim kopljima. Uvježbavali smo mi to. Ponekad bismo uspjeli. Ali, samo kad bi drugom stranom zapovijedao neki glupan. Jer, Rimljani se bore ustegovljeno, bespogovorno slušaju desetnika ili stotnika, a to treba iskoristiti. Ne razmišljaju. Slijepo slijede zapovijed, makar im zapovijedao stotnik poput onoga centuriona s Visa koji je danas promatrao našu vježbu. Oholi glupan u oklopu dva broja većem od njegovih usukanih pleća. A prsni mu je oklop nakićen srebrnim ukrasima što odaje da oni još i danas praznovjeruju kako srebro daje čudotvornu čvrstoću oklopu. Kad vojnici bezpogovorno slušaju takve zapovjednike, sigurno će im neprijateljev mač pod grlo. A tada je kasno početi razmišljati svojom glavom. To je najveća slabost Rimljana. Gospodaru moj, ne znam što je gore. Skupna ili pojedinačna borba. Tu pobjednika nema. Izginut će obje strane ili se ne će usuditi jedna na drugu. A ja ne želim da moji ratnici izginu. S kim ću pobjediti izginu li?

– Pomno te slušam, stari moj ratni družo, i slažem se s tobom. Mi Grci ratujemo lukavo, promišljeno. A što misliš zašto novačim Ilire? I zašto ih uvježbavamo kako će najbolje napadati rimsku falangu, zbijeni red iza štitova? Promišljeno je pustiti Ilire u prve redove i vidjeti kako uzvraća ustegovljena vojska. Šteta je da izginu, ali neka. Bar ćemo vidjeti kakav je neprijatelj i što može ili namjerava.

– Gospodaru moj, nakon takve dvije bitke Iliri će shvatiti o čemu je riječ i ja više ne ću imati taj prvi bojni red, razborito uzvratiti Taos. Jedini je lijek toj nevolji da pozovemo one s kopna. Ali, tko će vjerovati tim Ilirima? Imamo li vremena namamiti ih u Faros, naseliti, uvježbati i sve drugo? Za to nam trebaju dvije ili tri godine. Imamo li toliko vremena?

Zaboravljeno vrijeme

Na taj upit Demetrije zastane osjetivši bol kao da mu je koplje probolo slabine. Već su bili došli do ušća nabujale rijeke Farona, do donjega grada što se prostirao izvan gradskih zidina uz obje obale rijeke hraniteljice. Demetrije se jedva prispio nasloniti na gomilu, klonuo od oštre boli koja se sada širila cijelim tijelom. Taos, vidjevši klonulog gospodara, a ne vidjevši otkud prijetnja od koje je klonuo, isuče mač i tijelom stane štiti gospodara. Priprostom Taosu ni na kraj pameti nije bilo da bi njegovo razborito pitanje “Imamo li toliko vremena?” tako teško moglo raniti neslomljivog Demetrija. Smrvila ga je iznenadna spoznaja da vremena nema za sve te njegove kombinacije o snaženju saveza sa Skerdilaidom i s drugim Ilirima na kopnu, savezništvu s makedonskim kraljem Filipom Petim ili čak s Keltima koji još haraju italskim sjeverom, a kamo li još i s Kartagom i nepobjedivim Hanibalom. Nema ni godinu dana kako su rimske legije potukle Histre i spremaju se prema Dalmaciji, ako im ostane snaga iz borbe protiv Hanibala, a on sam nedavno se vratio s juga pre-

davši Rimljanima svoj silno utvrđeni grad Dimal, smješten nedaleko od albanske luke Valone. Tu je ostao bez pola flote, a obranu od Rima je morao svesti na zidine Farosa i onih četiri tisuće probranih ilirskih i grčkih bojovnika koje je uspio izvući iz Dimala ili ih je unovačio na povratku u Faros.

– Imamo mi vremena. Više nego što ti misliš, stari moj ratni družo, neuvjerljivo je odgovorio Taosu. Žetvu ćemo dočekati u miru, jematvu u pripremama za pohod prema jugu, a masline ćemo obrati kad se vratimo. Eto koliko vremena imamo, a ti ne dangubi s tim mislima. Bolje pripremaj stotine da se bolje kreću bojištem, namakni konja koliko god možeš, bar još jednu stotinu ljevaka uvježbaj, neka se dovrše one dvije troveslarke i poprave svi brodovi izvučeni na suho, a vrati onih osam dvoveslarki i troveslarki sa straže u Gračišću i Vrboskoj. Sa Šcedra neka se odmah vrati jedna troveslarka, a druga neka ostane i čeka Migrin povratak iz Brindizija. Ako je bijesni rimski psi već nisu smaknuli i izvadili moje dijete iz njezine utrobe. Meni za opomenu, a njezinom ilirskom narodu za osvetu.

U to su stigli do zidina Farosa i Demetrija je prihvatila Metrodorova noćna straža da ga otprati do kuće na najistaknutijem uzvišenju gornjeg Farosa. Taos nije ulazio u grad. Krenuo je u mrklu noć, tamo prema taboru, prestrašen Demetrijevim zapovijedima i onom njegovom naglom klonulošću. Da nije bolestan? Čemu sve to povlačenje brodova sa stražarskih pozicija? Ako ima vremena, čemu ubrzani rad u brodogradilištu? Drvo još nije ni dovoljno suho. Pa onda, odakle mi još stotina ljevaka? Kao da se od dešnjaka može učiniti ljevaka? Važnije je uvježbati ruku da vješto zada udarac mačem, a u kojoj ruci je mač, manje je važno. Ili nije?

Pod težinom tih teških misli Taos je skrenuo s puta za tabor i našao se na gradilištu stadiona, nepunih pet stotina metara istočnije od tabora. Prvi su se vitki lukovi već izdigli nad visokim sjevernim zidom stadiona, a trkača staza već je bila uređena i na jutrošnjoj vježbi poslužila je za prikaz borbe oklopnika na bojnim kolima. Gradnja stadiona znak je kako Demetrije drži da je još mnogo godina pred njim za narastanje Farosa u prijestolnicu moćne i bogate države. Tu će se valjda odvijati Jadranske igre i svečanosti koje Demetrije često spominje videći sebe među natjecateljima, prisjeti se Taos gospodarovih planova.

Vješt je u bacanju koplja, ali mu snaga izmiče pa ga mlađarija već može pobijediti samo što se ne usudi. I šakač je izvrstan – golim je šakama nebrojeno puta pobijedio kožnim remenom obavijene šake viših i snažnijih od njega. Ili su mu puštali? No, sigurno je nepobjediv u plivanju, ali toga nema na igrama. To je nešto drugo i mnogi mu se s nerazumijevanjem čude gledajući kako u svako doba godine otpлива do Lanterne, okrene prema Križu i bez vidljivog umora dopliva natrag u luku. Drugi misle da to spada u neke barbarske običaje, ali najviše njih u tomu vidi znak nekog božanskog nadahnuća.

Primakavši se taboru Taosa je zgromilo kako ne zna da je gospodar poslao ropkinju na Vis. Kada je to Migra isplovila prema Visu, valjda i prema Brindiziju, u leglo rimskih legija? Znači, istina je da ta prosta djevojka nosi njegovo dijete! Bila je s nama u Dimalu, ali kao i svaka druga ropkinja uglavnom u kuhinji ili oko stola. S našom trierom se vratila. Znači da je našla noćni put do gospodarove postelje. Lijepa je i nije divlja, upravo u dobi i snazi za rađanje. A on? Ipak je on starac. Tridesetak godina stariji od nje. Već je bio zašao u pedesete godine, daleko nadživio braću i mnoge mlade od njega. Istina u snazi je, viši je od 170 centimetara, teži od 70 kilograma, vješt u političkim spletkama, samouvjeren s oružjem u ruci, ali je izvjesno da ga već sutra mogu donijeti na štitu. I što će onda biti s Migrom i djetetom? Pobjednik će ih baciti zvijerima, naravno.

Pritisnut tim pitanjima stigao je do tabora i zaključio - meni je ovdje mjesto. Jest da sam mnogo krvi prolio s Demetrijem, prijatelji smo po oružju, ali o životu u miru i privatnim stvarima nikada nismo progovorili. I što je znam o tomu? Ništa. Ja niti nemam privatni život, ženu, djecu, dom... S tom bolnom misli Taos je usnuo.

**Postelja je ratniku žena,
a djeca su mu mač i koplje**